

Учреждение образования
«Барановичский государственный университет»

Вестник БарГУ

Ежеквартальный научно-практический журнал

Издаётся с марта 2013 г.

Выпуск 8, март, 2020.

Серия «Педагогические науки.
Психологические науки. Филологические
науки (литературоведение)»

Учредитель: учреждение образования «Барановичский государственный университет».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор журнала Кочурко Василий Иванович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, академик Белорусской инженерной академии, академик Международной академии технического образования, академик Международной академии наук педагогического образования, академик Академии экономических наук Украины, заслуженный работник образования Республики Беларусь, ректор учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Заместитель главного редактора журнала Климук Владимир Владимирович, кандидат экономических наук, доцент, проректор по научной работе учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ СЕРИИ

Мухтарова Шакира Мукашовна, доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной работы и социальной педагогики Карагандинского государственного университета имени академика Е. А. Букетова (Караганда, Республика Казахстан).

Николаева Марина Владимировна, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии начального образования федерального бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Волгоградский государственный социально-педагогический университет» (Волгоград, Российская Федерация).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ СЕРИИ

Главный редактор серии

Клещёва Елена Анатольевна, кандидат психологических наук, доцент, заведующий кафедрой педагогики учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Ответственный секретарь серии

Захарченя Наталья Федоровна, старший преподаватель кафедры дошкольного образования и технологий учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Редактор текстов на английском языке

Пинюта Ирина Вячеславовна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры профессиональной иноязычной подготовки учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Шило Елена Валерьевна, старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной подготовки учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Пономарёва Елена Ивановна (*ответственный за направление «Педагогические науки»*), кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Яценко Татьяна Евгеньевна (*ответственный за направление «Психологические науки»*), кандидат психологических наук, доцент, заведующий кафедрой психологии и физического воспитания учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Фенчук Олег Николаевич (*ответственный за направление «Филологические науки»*), кандидат филологических наук, доцент кафедры филологии учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Белановская Ольга Викторовна, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии образования Института психологии учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Белая Елена Ивановна, кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры филологии учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Бельский Александр Иванович, доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой истории белорусской литературы Белорусского государственного университета (Минск, Республика Беларусь).

Валитова Ирина Евгеньевна, кандидат психологических наук, доцент, профессор кафедры социальной работы учреждения образования «Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина» (Брест, Республика Беларусь).

Глазырина Лариса Дмитриевна, доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры общей и дошкольной педагогики учреждения образования «Белорусский государственный университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Джига Надежда Дмитриевна, доктор психологических наук, доцент, профессор кафедры психологии и физического воспитания учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Дубешко Наталья Григорьевна, кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой дошкольного образования и технологий учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Капранова Вера Анатольевна, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики учреждения образования «Минский государственный лингвистический университет» (Минск, Республика Беларусь).

Кремень Маркс Аронович, доктор психологических наук, профессор, профессор кафедры кадровой политики и психологии управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Минск, Республика Беларусь).

Леонова Ева Александровна, кандидат филологических наук, доцент, профессор кафедры зарубежной литературы Белорусского государственного университета (Минск, Республика Беларусь).

Лопатик Татьяна Андреевна, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и менеджмента образования государственного учреждения образования «Академия последиplomного образования» (Минск, Республика Беларусь).

Макаревич Александр Николаевич, доктор филологических наук, доцент, профессор кафедры литературы и межкультурных коммуникаций учреждения образования «Могилёвский государственный университет имени А. А. Кулешова» (Могилёв, Республика Беларусь).

Олифирова Наталья Ивановна, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры клинической и консультативной психологии Института психологии учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Пергаменщик Леонид Абрамович, доктор психологических наук, профессор, профессор кафедры социальной и семейной психологии Института психологии учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Пузыревич Наталья Леонидовна, кандидат психологических наук, доцент, заведующий кафедрой социальной и семейной психологии Института психологии учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Пучинская Татьяна Михайловна, кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой филологии учреждения образования «Барановичский государственный университет» (Барановичи, Республика Беларусь).

Тарантей Виктор Петрович, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и социальной работы учреждения образования «Гродненский государственный университет имени Янки Купалы» (Гродно, Республика Беларусь).

Торхова Анна Васильевна, доктор педагогических наук, профессор, проректор по научной работе учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка» (Минск, Республика Беларусь).

Храмцова Флюра Ибрагимовна, доктор политических наук, профессор, кандидат педагогических наук, профессор кафедры управления и социальной работы филиала государственного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Российский государственный социальный университет» (Минск, Республика Беларусь).

Адрес редакции:

ул. Войкова, 21, 225404 г. Барановичи.

Телефон: +375 (163) 64 34 77.

E-mail: vestnik@barsu.by.

Подписные индексы: 00993 — для индивидуальных подписчиков; 009932 — для организаций.

Свидетельство о регистрации средств массовой информации № 1533 от 30.07.2012, выданное Министерством информации Республики Беларусь.

В соответствии с приказом Высшей аттестационной комиссии Республики Беларусь от 21 января 2015 г. № 16 научно-практический журнал «Вестник БарГУ» серия «Педагогические науки. Психологические науки. Филологические науки (литературоведение)» включён в Перечень научных изданий Республики Беларусь для опубликования результатов диссертационных исследований по педагогическим и психологическим наукам, филологическим наукам (литературоведению).

Научно-практический журнал «Вестник БарГУ» включен в РИНЦ (Российский индекс научного цитирования), лицензионный договор № 06-01/2016.

Издатель: учреждение образования «Барановичский государственный университет».

Выходит на русском, белорусском и английском языках.

Журнал распространяется на территории Республики Беларусь.

Заведующий редакционно-издательской группой А. Ю. Сидоренко

Технический редактор Л. Н. Щербук

Компьютерная вёрстка С. М. Глушак

Корректор Н. Н. Колодко

Подписано в печать 18.03.2020. Формат 60 × 84 ¹/₈. Бумага ксероксная. Печать цифровая. Гарнитура Таймс. Усл. печ. л. 21,00.
Уч.-изд. л. 13,55. Тираж 100 экз. Заказ

Цена свободная.

Полиграфическое исполнение: Гродненское областное унитарное полиграфическое предприятие «Слонимская типография».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя, распространителя печатных изданий № 1/203 от 07.03.2014, № 2 от 25.02.2014.

Адрес: ул. Хлюпина, 16, 231800 Слоним, Гродненская обл.

© БарГУ, 2020

Репозиторий БарГУ

Установа адукацыі
«Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт»

Веснік БарДУ

Штоквартальны навукова-практычны часопіс

Выдаецца з сакавіка 2013 г.

Выпуск 8, сакавік, 2020.

Серыя «Педагагічныя навукі.
Псіхалагічныя навукі. Філалагічныя
навукі (літаратуразнаўства)»

Заснавальнік: установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт».

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Галоўны рэдактар часопіса Качурка Васіль Іванавіч, доктар сельскагаспадарчых навук, прафесар, акадэмік Беларускай інжынернай акадэміі, акадэмік Міжнароднай акадэміі тэхнічнай адукацыі, акадэмік Міжнароднай акадэміі навук педагагічнай адукацыі, акадэмік Акадэміі эканамічных навук Украіны, заслужаны работнік адукацыі Рэспублікі Беларусь, рэктар установы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Намеснік галоўнага рэдактара часопіса Клімук Уладзімір Уладзіміравіч, кандыдат эканамічных навук, дацэнт, прарэктар па навуковай рабоце ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

МІЖНАРОДНЫ РЭДАКЦЫЙНЫ САВЕТ СЕРЫІ

Мухтарава Шакіра Мукашаўна, доктар педагагічных навук, прафесар кафедры сацыяльнай работы і сацыяльнай педагогікі Карагандзінскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя акадэміка Е. А. Букетава (Караганда, Рэспубліка Казахстан).

Нікалаева Марына Уладзіміраўна, доктар педагагічных навук, прафесар, загадчык кафедры педагогікі і псіхалогіі пачатковай адукацыі федэральнай бюджэтнай адукацыйнай установы вышэйшай педагагічнай адукацыі «Валгаградскі дзяржаўны сацыяльна-педагагічны ўніверсітэт» (Валгаград, Расійская Федэрацыя).

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ СЕРЫІ

Галоўны рэдактар серыі

Кляшчова Алена Анатольеўна, кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры педагогікі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Адказны сакратар серыі

Захарчэня Наталля Фёдораўна, старшы выкладчык кафедры дашкольнай адукацыі і тэхналогій установы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Рэдактар тэкстаў на англійскай мове

Піньота Ірына Вячаславаўна, кандыдат педагагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры прафесійнай іншамоўнай падрыхтоўкі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Шыла Алена Валер'еўна, старшы выкладчык кафедры прафесійнай іншамоўнай падрыхтоўкі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Панамарова Алена Іванаўна (*адказны за напрамак «Педагагічныя навукі»*), кандыдат педагагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры педагогікі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Яцэнка Таццяна Яўген'еўна (*адказны за напрамак «Псіхалагічныя навукі»*), кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры псіхалогіі і фізічнага выхавання ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Фянчук Алег Мікалаевіч (*адказны за напрамак «Філалагічныя навукі (літаратуразнаўства)»*), кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры філалогіі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Аліфіровіч Наталля Іванаўна, кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры клінічнай і кансультацыйнай псіхалогіі Інстытута псіхалогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Беланоўская Вольга Віктараўна, кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры псіхалогіі адукацыі Інстытута псіхалогіі ўстановаў адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Белая Алена Іванаўна, кандыдат педагагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры філалогіі ўстановаў адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Бельскі Аляксандр Іванавіч, доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Валітава Ірына Яўгеньеўна, кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры сацыяльнай работы ўстановаў адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна» (Брэст, Рэспубліка Беларусь).

Глазырына Ларыса Дзмітрыеўна, доктар педагагічных навук, прафесар, прафесар кафедры агульнай і дашкольнай педагогікі ўстановаў адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Джыга Надзея Дзмітрыеўна, доктар псіхалагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры псіхалогіі і фізічнага выхавання ўстановаў адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Дубешка Наталія Рыгораўна, кандыдат педагагічных навук, загадчык кафедры дашкольнай адукацыі і тэхналогій установаў адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Капранава Вера Анатолеўна, доктар педагагічных навук, прафесар, загадчык кафедры педагогікі ўстановаў адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Крэмень Марк Аронавіч, доктар псіхалагічных навук, прафесар, прафесар кафедры кадравай палітыкі і псіхалогіі кіравання Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Лапацік Таццяна Андрэеўна, доктар педагагічных навук, прафесар, загадчык кафедры педагогікі і менеджменту адукацыі дзяржаўнай установаў адукацыі «Акадэмія паслядыпломнай адукацыі» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Лявонава Ева Аляксандраўна, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры замежнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Макарэвіч Аляксандр Мікалаевіч, доктар філалагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый установаў адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова» (Магілёў, Рэспубліка Беларусь).

Пергаменшчык Леанід Абрамавіч, доктар псіхалагічных навук, прафесар, прафесар кафедры сацыяльнай і сямейнай псіхалогіі Інстытута псіхалогіі ўстановаў адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Пузырэвіч Наталія Леанідаўна, кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры сацыяльнай і сямейнай псіхалогіі Інстытута псіхалогіі ўстановаў адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Пучынская Таццяна Міхайлаўна, кандыдат педагагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры філалогіі ўстановаў адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» (Баранавічы, Рэспубліка Беларусь).

Таранцей Віктар Пятровіч, доктар педагагічных навук, прафесар, загадчык кафедры педагогікі і сацыяльнай работы ўстановаў адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы» (Гродна, Рэспубліка Беларусь).

Торхава Ганна Васільеўна, доктар педагагічных навук, прафесар, прарэктар па навуковай рабоце ўстановаў адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Храмцова Флюра Ібрагімаўна, доктар палітычных навук, прафесар, кандыдат педагагічных навук, прафесар кафедры кіравання і сацыяльнай работы філіяла дзяржаўнай адукацыйнай установаў вышэйшай прафесійнай адукацыі «Расійскі дзяржаўны сацыяльны ўніверсітэт» (Мінск, Рэспубліка Беларусь).

Адрас рэдакцыі:

вул. Войкава, 21, 225404 г. Баранавічы.

Тэлефон: +375 (163) 64 34 77.

E-mail: vestnik@barsu.by.

Падпісныя індэксы: 00993 — для індывідуальных падпісчыкаў; 009932 — для арганізацый.

Пасведчанне аб рэгістрацыі сродкаў масавай інфармацыі № 1533 ад 30.07.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

У адпаведнасці з загадам Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь ад 21 студзеня 2015 г. № 16 навукова-практычны часопіс «Вестнік БарДУ» серыя «Педагагічныя навукі. Псіхалагічныя навукі. Філалагічныя навукі (літаратуразнаўства)» уключаны ў Пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па педагагічных і псіхалагічных навук, філалагічных навук (літаратуразнаўстве).

Навукова-практычны часопіс «Вестнік БарДУ» уключаны ў РІНЦ (Расійскі індэкс навуковага цытавання), ліцэнзійны дагавор № 06-01/2016.

Выдавец: установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт».

Выходзіць на рускай, беларускай і англійскай мовах.
Часопіс распаўсюджваецца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь.

Загладчык рэдакцыйна-выдавецкай групы Г. Ю. Сідарэнка
Тэхнічны рэдактар Л. М. Шчарбук
Камп'ютарная вёрстка С. М. Глушак
Карэктар Н. М. Каладко

Падпісана да друку 18.03.2020. Фармат 60 × 84 ¹/₈. Папера ксерасная. Друк лічбавы. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк. 21,00. Ул.-выд. арк. 13,55. Тыраж 100 экз. Заказ

Кошт свабодны.

Паліграфічнае выкананне: Гродзенскае абласное ўнітарнае паліграфічнае прадпрыемства «Слоніўская тыпаграфія». Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/203 ад 07.03.2014, № 2 ад 25.02.2014.

Адрас: вул. Хлюпіна, 16, 231800 Слонім, Гродзенская вобл.

© БарДУ, 2020

Репозиторий БарДУ

Educational institution
“Baranovichi State University”

BarSU Herald

A quarterly scientific and practical journal

Published since March 2013

Volume 8, March, 2020.

Series “Education. Psychology.
Philology (Literary studies)”

Promoter: educational institution “Baranovichy State University”.

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief Vasily Ivanovich Kochurko, Doctor of Agriculture, Professor, Member of the Belarusian Academy of Engineering, Member of the International Academy of Technical Education, Member of the International Academy of Pedagogical Education, Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Distinguished educator of the Republic of Belarus, Rector of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Deputy Editor-in-Chief Vladimir Vladimirovich Klimuk, Ph. D. in Economic Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Research of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD OF THE SERIES

Shakira Mukashovna Muhtarova, Doctor of Education, Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy of Karaganda State University named after the academician E. A. Buketov (Karaganda, the Republic of Kazakhstan).

Marina Vladimirovna Nikolaeva, Doctor of Education, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Elementary Education of the federal budget educational institution of higher professional education “Volgograd State Socio-pedagogical University” (Volgograd, the Russian Federation).

EDITORIAL BOARD OF THE SERIES

Series Executive Editor

Elena Anatolyevna Klescheva, Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Senior Editor

Natalia Fyodorovna Zaharchenya, Senior lecturer of the Department of Pre-school Education and Technology of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

English Text Editor

Irina Vyacheslavovna Piniuta, Ph. D. in Education, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Professional Foreign Language Training of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Elena Valeryevna Shilo, senior lecturer of the Department of Professional Foreign Language Training of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Elena Ivanovna Ponomaryova (*in charge of the subject area “Pedagogy”*), Ph. D. in Education, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Tatyana Evgenyevna Yatsenko (*in charge of the subject area “Psychology”*), Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Psychology and Physical Education of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Oleg Nikolayevich Fenchuk (*in charge of the subject area “Philology”*), Ph. D. in Philology, Associate Professor of the Department of Philology of the educational institution “Baranovichi State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Olga Victorovna Belanovskaya, Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology of Education in the Institute of Psychology of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Elena Ivanovna Belaya, Ph. D. in Education, Associate Professor, Professor of the Department of Philology of the educational institution “Baranovich State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Alexandr Ivanovich Belskiy, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of History of Belarusian Literature of Belarusian State University (Minsk, the Republic of Belarus).

Irina Yevgenyevna Valitova, Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work of the educational institution “Brest State University named after A. S. Pushkin” (Brest, the Republic of Belarus).

Larisa Dmitrievna Glazyrina, Ph. D. in Education, Professor, Professor of the Department of General and Preschool Pedagogy of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Nadezhda Dmitrievna Dzhiga, Doctor of Psychology, Associate Professor, Professor of the Department of Psychology and Physical Education of the educational institution “Baranovich State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Natalya Grigorevna Dubeshka, Ph. D. in Education, Head of the Department of Preschool Education and Technology of the educational institution “Baranovich State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Vera Anatolyevna Kapranova, Doctor of Education, Professor, Head of the Department of Pedagogy of the educational institution “Minsk State Linguistic University” (Minsk, the Republic of Belarus).

Marks Aronovich Kremen, Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Staff Policy and Management Psychology of the educational institution “Academy of Public Administration under the Aegis of the President of the Republic of Belarus” (Minsk, the Republic of Belarus).

Eva Alexandrovna Leonova, Ph. D. in Philology, Associate Professor, Professor of the Department of Foreign Literature of Belarusian State University (Minsk, the Republic of Belarus).

Tatyana Andreevna Lopatik, Doctor of Education, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Education Management of the educational institution “Academy of Postgraduate Education” (Minsk, the Republic of Belarus).

Alexandr Nikolayevich Makarevich, Doctor of Philology, Associate Professor, Professor of the Department of Literature and Intercultural Communication of the educational institution “Mogilev State University named after A. A. Kuleshov” (Mogilev, the Republic of Belarus).

Natalya Ivanovna Olifirovich, Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Clinical and Counseling Psychology of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Leonid Abramovich Pergamenschik, Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Social and Family Psychology of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Natalya Leonidovna Puzyrevich, Ph. D. in Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Social and Family Psychology of the Institute of Psychology of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Tatyana Mihailovna Puchinskaya, Ph. D. in Education, Associate Professor, Head of the Department of Philology of the educational institution “Baranovich State University” (Baranovichi, the Republic of Belarus).

Victor Petrovich Tarantey, Doctor of Education, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Social Work of the educational institution “Grodno State University named after Y. Kupala” (Grodno, the Republic of Belarus).

Anna Vasilyevna Torhova, Doctor of Education, Professor, Vice-rector for Research Work of the educational institution “Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank” (Minsk, the Republic of Belarus).

Flyura Ibragimovna Hramtsova, Doctor of Political Sciences, Professor, Ph. D. in Education, Professor of the Department of Management and Social Work of the branch of the state educational institution of higher professional education “Russian State Social University” (Minsk, the Republic of Belarus).

Editorial address:

21 Voykova Str., 225404 Baranovichi.

Phone: +375 (163) 45 46 28.

E-mail: vestnik@barsu.by.

Subscription indices: 00993 — for individual subscribers; 009932 — for companies.

The certificate of the registration of mass media № 1533 of 30.07.2012 issued by the Ministry of Information of Belarus.

In accordance with the order of the board of the Higher Attestation Commission of the Republic of Belarus, on January 21, 2015 № 16 the scientific and practical journal “BarSU Herald” the series “Education. Psychology. Philology (Literary studies)” was included in the list of the scientific publications of the Republic of Belarus for publishing the results of dissertation research on pedagogical, psychological and philological sciences (Literary studies).

Scientific-and-practical journal “BarSU Herald” is included into RSCI (Russian Science Citation Index), license agreement № 06-01/2016.

Published: educational institution “Baranovich State University”.

Issued in Russian, Belarusian and English.

The journal is distributed on the territory of the Republic of Belarus.

Managing editor A. Y. Sidorenko
Technical editor L. N. Scherbuk
Desktop Publishing S. M. Glushak
Proofreader N. N. Kolodko

Signed print 18.03.2020. Format 60 × 84 ¹/₈. Paper xerox. Digital printing. Headset Times. Conv. pr. s. l. 21,00. Acc.-pub. s. l. 13,55.
Circulation of 100 copies. Order

Free price.

Printing performance: Grodno Regional Printing Unitary Enterprise “Slonim printing establishment”. The state registration certificate of the publisher, manufacturer and publications distributor № 1/203 of 07.03.2014, № 2 of 25.02.2014.

Address: 16 Hlyupin St., 231800 Slonim, Grodno region.

© BarSU, 2020

Репозиторий БарГУ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бужинская Н. А. Содержание воспитания безопасного поведения у детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития в условиях инклюзивного образования	13
Каранец Е. М. Развитие у детей дошкольного возраста умения осваивать личное пространство	20
Кривуть М. Л. Коммуникативная компетентность будущих педагогов инклюзивного образования: результаты исследования	25
Нижникова А. Б. Совершенствование музыкально-исполнительской подготовки будущих учителей музыки в учреждениях высшего образования	34
Пономарёва Е. И., Карачун Т. В. Кросскультурное взаимодействие как условие обучения взрослых иностранному языку	39
Унсович А. Н., Толкач А. Г. Повышение эффективности управления в системе высшего образования и качества подготовки специалистов в условиях цифровой трансформации образовательного процесса	46
Хуторова М. Н. Управляемое самообучение информатике курсантов учреждений образования Министерства внутренних дел Республики Беларусь	56

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бантюкова Е. М. К вопросу об адаптации курсантов в особых условиях учебно-профессиональной деятельности	64
Валитова И. Е. Особенности эмоционального компонента взаимодействия матери и ребенка раннего возраста с отклонениями в развитии	69
Джигя Н. Д. Взаимосвязь самооотношения студентов с мотивацией достижения успеха	78
Джигя Н. Д. Формирование профессиональной пригодности школьников и студентов как система	84
Клещёва Е. А., Черник А. В. Типология приёмных матерей из профессиональных замещающих семей	95
Пономарёва Л. Г. Особенности когнитивного и аффективного компонентов самосознания у женщин с признаками нарушений пищевого поведения	102
Селезнёва И. Н. Образ ребенка с особыми образовательными потребностями в представлениях педагогов с разным уровнем коммуникативной толерантности	108
Стреленко А. А., Колмычевская Е. Н. Представления матери об образах абстрактного и реального ребенка	114
Хриптович В. А. Маркеры аддиктивной и нормативной социализации личности обучающихся подросткового и юношеского возраста	123
Яценко Т. Е. Разработка и психометрическая проверка «Опросника академической виктимности»	129

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Литературоведение

Будник О. А. Типология героев и композиционно-повествовательные особенности повести И. Пташникова «Гартак»	139
Гладкова А. А. Художественная интерпретация исторических реалий смутного времени в романе Ф. А. Оссендовского “Łisowczyzu”	145
Копырюлин С. В. Образы Дикого поля и степи в творчестве казачьего поэта Н. Н. Евсеева («Дикое поле» и «Крылатый шум»)	150
Костина Ж. В. Эстетический идеал поэзии Винцеса Коротынского в контексте сентиментализма	157
Минскевич С. Л. «Крымские сонеты» Адама Мицкевича в переводе Максима Танка	163

ЗМЕСТ

ПЕДАГАГІЧНЫЯ НАВУКІ

Бужынская Н. А. Змест выхавання бяспечных паводзін у дзяцей дашкольнага ўзросту з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця ва ўмовах інклюзіўнай адукацыі	13
Каранец К. М. Развіццё ў дзяцей дашкольнага ўзросту ўмення асвойваць асабістую прастору	20
Крывуць М. Л. Камунікатыўная кампетэнтнасць будучых педагогаў інклюзіўнай адукацыі: вынікі даследавання	25
Ніжнікава А. Б. Удасканаленне музычна-выканальніцкай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў музыкі ва ўстановах вышэйшай адукацыі	34
Панамарова А. І., Карачун Т. В. Кроскультурнае ўзаемадзеянне як умова навучання дарослых замежнай мове	39
Унсовіч А. М., Толкач А. Г. Павышэнне эфектыўнасці кіравання ў сістэме вышэйшай адукацыі і якасці падрыхтоўкі спецыялістаў ва ўмовах лічбавай трансфармацыі адукацыйнага працэсу	46
Хутарова М. М. Кіруемае саманавучанне інфарматыцы курсантаў устаноў адукацыі Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь	56

ПСІХАЛАГІЧНЫЯ НАВУКІ

Банцюкова А. М. Да пытання аб адаптацыі курсантаў у асаблівых умовах вучэбна-прафесійнай дзейнасці	64
Валітава І. Я. Асаблівасці эмацыянальнага кампанента ўзаемадзеяння маці і дзіцяці ранняга ўзросту з адхіленнямі ў развіцці	69
Джыга Н. Дз. Узаемасувязь адносін да сябе студэнтаў з матывацыяй дасягнення поспеху	78
Джыга Н. Дз. Фарміраванне прафесійнай прыгоднасці школьнікаў і студэнтаў як сістэма	84
Кляшчова А. А., Чэрнік А. В. Тыпалогія прыёмных маці з прафесійных замяшчальных сем'яў	95
Панамарова Л. Г. Асаблівасці кагнетыўнага і афектыўнага кампанентаў самасвядомасці ў жанчын з прыкметамі парушэнняў харчовых паводзін	102
Селязнёва І. М. Вобраз дзіцяці з асаблівымі адукацыйнымі патрэбамі ва ўяўленнях педагогаў з розным узроўнем камунікатыўнай талерантнасці	108
Страленка Г. А., Калмычэўская А. М. Уяўленні маці пра вобразы абстрактнага і рэальнага дзіцяці	114
Хрыптовіч В. А. Маркеры адыктыўнай і нарматыўнай сацыялізацыі асобы навучэнцаў падлеткавага і юнацкага ўзросту	123
Яцэнка Т. Я. Распрацоўка і псіхаметрычная праверка «Апытальніка акадэмічнай віктымнасці»	129

ФІЛАЛАГІЧНЫЯ НАВУКІ

Літаратуразнаўства

Буднік В. А. Тыпалогія герояў і кампазіцыйна-апавядальныя адметнасці аповесці І. Пташнікава «Тартак»	139
Гладкова Г. А. Мастацкая інтэрпрэтацыя гістарычных рэалій смутнага часу ў рамане Ф. А. Асяндоўскага «Lisowczycy»	145
Капырулін С. В. Вобразы Дзікага поля і стэпу ў творчасці казацкага паэта М. М. Яўсеева («Дзікае поле» і «Крылаты шум»)	150
Косціна Ж. В. Этэтычны ідэал паэзіі Вінцэся Каратынскага ў кантэксце сентыменталізму	157
Мінскевіч С. Л. «Крымскія санеты» Адама Міцкевіча ў перакладзе Максіма Танка	163

CONTENTS

EDUCATION

Buzhinskaya N. A. Content of safe behaviour up-bringing of preschool children with special psycho-physical development in conditions of inclusive education	13
Karanets E. M. Development in children of preschool agency ability to develop personal space	20
Krivut M. L. Pre-service teachers' communicative competence for inclusive education: results of research . . .	25
Nizhnikova A. B. Improvement of music-performance training of future music teachers in institutions of higher education	34
Ponomariova E. I., Karachun T. V. Cross-cultural interaction as a condition for teaching adults a foreign language	39
Unsovich A. N., Talkach A. G. Management efficiency improvement and the quality of specialists training within the higher education system in the context of the digital transformation of the educational process	46
Khutorova M. N. Managed self-study of informatics of cadets of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus	56

PSYCHOLOGY

Bantiukova E. M. To the problem of cadets' adaptation in specific conditions of professional training activity . .	64
Valitova I. E. Peculiarities of the emotional component of the interaction of mother with an early age child with developmental disability	69
Jiga N. D. The relationship of the self-relation of students to the motivation for success	78
Jiga N. D. Formation of professional suitability of schoolchildren and students as a system	84
Klescheva E. A., Chernik A. V. Typology of foster mothers from professional substitute families	95
Ponomarova L. G. Peculiarities of cognitive and affective components of self-consciousness among women with the tendency to eating disorders	102
Seleznova I. N. The image of a child with special educational needs in the representation of teachers with different levels of communicative tolerance	108
Strelenko A. A., Kolmychevskaya E. N. Representations of a mother about abstract and real child images . . .	114
Hriptovich V. A. Markers of addictive and normative socialization of personality of students of teenagers and youth	123
Yatsenka T. E. Development and psychometric check of the academic victimity questionnaire	129

PHILOLOGY

Literary studies

Budnik V. A. The typology of the heroes and the composite narrative properties of the novel "Tartak" by I. Ptashnikov	139
Gladkova A. A. Artistic interpretation of historical realia time of troubles in the novel "Lisowczycy" by F. A. Ossendowski	145
Kopyryilin S. V. Wild field and steppe images in creation of cossack poet N. N. Evseev ("Dikoe pole" and "Krilatyy shum")	150
Kostina Zh. V. Aesthetic ideal of poetry by Vintsent Korotynsky in the context of sentimentalism	157
Minskevich S. L. "Crimean sonnets" by Adam Miczkevich translated by Maxim Tank	163

УДК 821.162.1-31"18"

Г. А. Гладкова

Установа адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава»,
Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Маскоўскі пр-т, 33, 210038 Віцебск, Рэспубліка Беларусь,
+375 (33) 317 49 95, anngrin@mail.ru

МАСТАЦКАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ ГІСТАРЫЧНЫХ РЭАЛІЙ СМУТНАГА ЧАСУ Ў РАМАНЕ Ф. А. АСЯНДОЎСКАГА “LISOWCZYCY”

У артыкуле аналізуецца жанрава-стыльовы адметнасці рамана польскамоўнага пісьменніка, мемуарыста, навукоўца і вандроўніка Фердынанда Антонія Асяндоўскага (1878—1945) “Lisowczycy”, што дазваляе выявіць спецыфіку індывідуальна-аўтарскай мастацкай інтэрпрэтацыі гісторыі канца XVI — пачатку XVII стагоддзя ў літаратурным творы. Аналіз мастацкага тэкста дазваляе сцвярджаць, што гістарычны фон рамана служыць асновай для гераізацыі лепшых прадстаўнікоў шляхецкіх дынастый Лісаў і Асяндоўскіх, пісьменнік у творы гарманічна спалучае мастацкі вымысел і гістарычны факт.

Ключавыя словы: Смутны час; Рэч Паспалітая; Літва; Польшча; Белая Русь; Інфлянты; Маскоўскае княства; лісоўчыкі.

Бібліягр.: 3 назвы.

A. A. Gladkova

Vitebsk State University named after P. M. Masherov, Ministry of Education of the Republic of Belarus,
33 Moskovski Ave., 210038 Vitebsk, the Republic of Belarus, +375 (33) 317 49 95, anngrin@mail.ru

ARTISTIC INTERPRETATION OF HISTORICAL REALIA TIME OF TROUBLES IN THE NOVEL “LISOWCZYCY” BY F. A. OSSENDOWSKI

The article analyzes genre and stylistic features of the novel “Lisowczycy” by the Polish-speaking writer, memoirist, scientist, traveler Ferdinand Antony Ossendovsky (1878—1945). It allows us to determine the specificity of the individual author’s artistic interpretation of the history of the late XVII — early XVIII century in the literary work. The analysis of the literary text allows us to state that the historical background of the novel served as the basis for the glorification of the best representatives of gentry dynasties of the Lis and Ossendovski. The writer harmoniously combined historical facts and fiction in the work.

Key words: Time of troubles; Rzeczpospolita; Lithuania; Poland; White Russia; Inflanty; Moskow Principality; lisowczycy.

Ref.: 3 titles.

Уводзіны. У літаратурнай спадчыне Ф. А. Асяндоўскага вылучаецца шэраг раманаў акрэсленай гістарычнай тэматыкі, якія грунтуюцца на мастацкім апавяданні пра гісторыю шляхецкага роду Лісаў ад легендарнага заснавальніка Ванько з Лісова (аднайменны раман “Wancko z Lisowa”, 1929) да аднаго з яго нашчадкаў — Уладзіслава Ліса (раман “Mocni ludzie”, 1938). Гістарычны раман “Lisowczycy” («Лісоўчыкі») быў напісаны ў Парыжы ў 1928 годзе, надрукаваны ў Познані годам пазней. Твор уяўляе сабой апавед пра адно з пакаленняў роду Лісаў, прадстаўленае ў гісторыі дынастыі дзейнасцю братоў Марціна, Олькі (Аляксандра) і Яна. Мэта артыкула — выявіць спецыфіку адлюстравання гістарычных падзей у рамане Ф. А. Асяндоўскага “Lisowczycy” ў кантэксце літаратурнай творчасці пісьменніка.

Метадалогія і метады даследавання. Метадалогія даследавання распрацавана ў адпаведнасці з прынцыпамі аксіялагічнага і кантэкстнага падыходаў. Асноўнымі метадамі даследавання паслужылі культурна-гістарычны, біяграфічны, а таксама метады ідэйна-кампаніцыйнага аналізу мастацкага твора.

Вынікі і іх абмеркаванне. Раман Ф. А. Асяндоўскага “*Lisowczycy*” ўяўляе сабой узор гістарычнай прозы пісьменніка, прысвечанай адлюстраванню гісторыі роду Лісаў у кантэксце разнастайных эпох. У дадзеным выпадку гістарычным фонам сталі часы маскоўскай смуты, калі вырашаўся лёс дзяржаў не толькі на соймах Рэчы Паспалітай і пасяджэннях баярскай думы ў Масковіі, але і на палях змаганняў.

Як правіла, гістарычныя творы Ф. А. Асяндоўскага маюць аднолькавую традыцыйную кампазіцыю: чытач назірае за развіццём некалькіх сюжэтных ліній, мастацкі тэкст падзелены на раздзелы, назвы якіх суадносяцца са зместам і ідэйнай накіраванасцю частак. Твору папярэднічае лацінамоўны эпіграф (“*Temporis iniquitas...*”). Пошук першакрыніцы дазволіў сцвярджаць, што дадзены фрагмент з’яўляецца ўрыўкам агульнафіласофскага гучання з выказвання Цыцэрона, сэнс выраза можа быць акрэслены як вядомае выслоўе «ліхое мінецца, добрае застанецца». Думаецца, аўтарскі выбар эпіграфа тлумачыцца ідэйнай накіраванасцю твора: цяжкія выпрабаванні для герояў у віхуры неспакойнага Смутнага часу, нарэшце, будуць мець шчаслівае заканчэнне.

Часава-прасторавая арганізацыя рамана дакладная. Падзеі адбываюцца на працягу дзесяцігоддзя (1611—1621). Месца дзеяння ахоплівае значную геаграфічную прастору: Вільня, Віцебск, Варшава, Рава Мазавецка, землі ўсходняй часткі Рускага царства (Масква, Смаленск, Драгабуж), Перм і інш. Са значных гістарычных падзей у рамане згадваюцца бітва 1604 года са шведамі пад Дэрптам, Клушынская бітва (1610), Дэулінскае перамер’е (1618), бітва пад Хоцімам (1621). На старонках твора дзейнічаюць і выбітныя гістарычныя асобы: вялікі гетман літоўскі Ян Караль Хадкевіч, канцлер літоўскі Леў Сапега, кароль Рэчы Паспалітай Жыгімонт III. Значная ўвага аўтарам надаецца ваенным справам Аляксандра Юзафа Лісоўскага, адносна якога В. Еўмянькоў адзначае, што «больш легендарнай і адначасова таямнічай асобы цяжка адшукаць нават у першай палове сармацкага, багатага на герояў і авантурыстаў XVII ст.» [1, с. 93].

Аповед пачынаецца з нарады літвінскай шляхты, якая атрымала пасланне Лісоўскага з заклікам далучыцца да яго атрадаў, якое зачытвае прысутным палкоўнік харугві лісоўчыкаў Яраш Клечкоўскі (арыгінал загаду змешчаны ў мастацкім тэксце). У адозве да літвінаў агучаны некаторыя адметнасці, якія будуць уласцівыя ваярам харугвей Лісоўскага, напрыклад, у звароце сказана: “*Orężem waszym będą szable i rusznica, łuk z sajdakiem, rohatyna, koń lekki i wytrwaili; ani wozów, ni taborów, ani ciurów nie ścierpię! Wszystko nosić będziecie ze sobą. Nie wymagam ja po was gładkich w szyku obrotów, ino natrzeć zuchwale, kiedy potrzeba rozsypać się, zmylić ucieczkę, znów się odwrócić i nieprzyjaciela obskoczyć, to — dzieło nasze!*” («Вашай зброяй будзе шабля і стрэльба, лук з сайдакам, рагаціна, конь хуткі і ўпарты; не стрываю ні вазоў, ні абозаў! Усё будзеце насіць з сабой. Не патрабую ад вас бездакорнага шыхтавання, але адважна пайсці ў наступ, калі трэба рассыпацца, збіць са следу, зноў вярнуцца і акружыць непраяцеля — вось наша справа!») [2, с. 5].

Нарада літвінска-беларускай шляхты адбылася ў віленскім палацы Ваньковічаў, дзе з прамовай да суайчыннікаў звярнуўся Леў Сапега. Таленавіты дзяржаўны і вайсковы дзеяч ВКЛ пачаў прамову са згадвання бітвы пад Клушынам, калі “<...> *nasz hetman w trzy tysiące szabel na trzydziestotysięczne wojsko nieprzyjacielskie spadł <...>*” («<...> наш гетман з трыма тысячамі шабелей напаў на трыццацітысячнае войска непраяцеля <...>») [2, с. 14—15]. У выніку, па словах прамоўцы, былі забітыя 15 тысяч маскавітаў і тысячы шведаў. Як бачым, Ф. А. Асяндоўскі падае канкрэтныя лічбы ўдзельнікаў баталіі, аднак айчынная і замежная гісторыяграфія не вызначаецца адзінай пазіцыяй па дадзеным пытанні. Да таго ж назіраецца разыходжанне адносна колькасці войскаў ва ўспамінах удзельнікаў Клушынскай бітвы («Дыярыўш» С. Маскевіча, успаміны С. Жалкеўскага, М. Мархоцкага і інш.). Адным з герояў тагачаснай бітвы стаў, як вядома, Яраш Клечкоўскі, пра ваенныя заслугі якога канцлер нагадвае прысутным. Пісьменнік паведамляе, што на нараду ў Вільню з Віцебска прыбыў ксёндз Войцах Дэмбалецкі (*Dembołęcki*), які выказаў гатоўнасць служыць капеланам

у войску Лісоўскага. Відавочна, маецца на ўвазе рэальная гістарычная асоба (ks. Wojciech Dębołęcki), капелан лісоўчыкаў, які, дарэчы, пакінуў гістарычны аповед пра дзейнасць атрада (“Przewagi elearów polskich, co ich niegdy lisowczykami zwano”, 1623).

Асэнсаванне палітычных падзей маскоўскай смуты выклікала аўтарскае адступленне, у якім пісьменнік назваў пачатак XVII стагоддзя часам, калі вырашаўся лёс польскай і рускай зямлі: застануцца яны “*jak dwie siostry słowiańskie, od wspólnej macierzy pochodzące*” («як дзве славянскія сястры, што паходзяць ад агульнай маці») [2, с. 22], ці будуць спрачацца і варагаваць.

Імя Аляксандра Юзафа Лісоўскага неаднаразова згадваецца ў рамане. Пісьменнік параўноўвае героя з драпежным вялізным чорным арлом, выключнымі рысамі характару кіраўніка лісоўчыкаў з’яўляюцца неўтаймаванасць і смеласць, герой лічыць павольнасць памылкай, ён рыхтуецца адзін ісці на Маскву, узяць яе ў аблогу, супрацьстаяць Пажарскаму і прыхільнікам Міхаіла Філарэта. Выдатна выбітнага героя характарызуе эпізод сустрэчы з Жыгімонтам III: помслівы кароль прыгадаў, што Лісоўскі — *infamis*, гэта значыць пазбаўлены шляхецкага гонару за ўдзел у рокашы Зэбжыдоўскага, на што пачуў з вуснаў героя падрабязны пералік ваенных перамог апошняга. Трапна характар палкоўніка (менавіта здольнасць адбіць любы напад) вызначыў пан Пётр Сяняўскі, маючы на ўвазе геральдычную сімваліку герба Лісоўскіх: “Herbu Jeż i sam — istny jeż” [2, с. 61].

Вядома, што атрады Лісоўскага вылучаліся маланкавай тактыкай нападу, здольнасцю да хуткіх маневраў. Як паведамляе аўтар, на той час войска лісоўчыкаў дзялілася на чатыры харугвы: чорную, чырвоную, зялёную і блакітную. Пра сур’ёзную занепакоенасць маскоўскага баярства сведчыць зварот напалоханых неўтаймаванасцю лісоўчыкаў-маскавітаў да Я. К. Хадкевіча з прапановай прыняць на рускім троне польскага ўладара, калі гетман пазбавіць Русь ад набегу атрадаў Лісоўскага. У эпізодзе сустрэчы з Хадкевічам палкоўнік лісоўчыкаў пакідае наступнае ўражанне на гаспадара: “*Pan Chodkiewicz swój wzrok przenikliwy zatrzymał na chudej, marsowej, ogorzalej twarzy pułkownika, na jego stalowych, zimnych oczach, na ustach zaciętych, na krótko przyszczyżonych wąsach i gładko ogolonej głowie*” («Пан Хадкевіч затрымаў свой праніклівы позірк на худым, ваяўнічым, смуглым твары палкоўніка, на яго сталёвых, халодных вачах, на зацятых вуснах, коратка падстрыжаных вусах і гладка паголенай галаве») [2, с. 28]. Адзначым, што Лісоўскі параўнаны ў рамане з моцным і драпежным ваўком, аўтар падкрэслівае гэту асаблівасць праз партрэтную дэталю (у героя “*głowa drapieżna*”, “*szeroka pierś*”, “*wąskie biodra*”): “*Lisowski za głowę się porwał i zawył. Zdawało się, że to wilk zgłodniały w noc zimową wyje rozpaczliwie*” («Лісоўскі схапіўся за галаву і завуў. Здавалася, што гэта згаладалы воўк распачна вые зімовай ноччу») [2, с. 82]. Як заўважае даследчыца С. Мілач, у большасці народаў Еўропы воўк лічыўся сімвалам драпежніка, лютага ворага, злосці, сквапнасці, прагнасці [3, с. 40]. Аднак аналіз вобраза героя дазваляе бачыць у дадзенай паралелі хутчэй асацыяцыю з такімі ўласцівасцямі, як розум, сіла, небяспека для іншых, няўлоўнасць. Да таго ж, відавочная алюзія да старажытных уяўленняў пра ваўкалака, да якога ў народзе было дваістае стаўленне: яго баяліся, але і шкадавалі.

Вобраз Лісоўскага акумуляе не толькі лепшыя рысы сапраўднага воіна і кіраўніка. У яго асобе дзіўным чынам спалучаны эмацыянальнасць і здольнасць да аналітычных разваг сур’ёзнага палітычнага ўзроўню, напрыклад, герой выказваецца на конт звыкллага дэспатызму на Русі і тлумачыць гэту акалічнасць схільнасцю рускага чалавека падпарадкоўвацца жорсткай уладзе (“*Najokrutniejszych, najkrwawszych tam wielkimi nazywać zwyczajni są*”) («Самых бязлітасных, крываваых там вялікімі прызвычаліся называць») [2, с. 80]. Лісоўскі прытрымліваецца цвёрдай пазіцыі па пытанні тагачасных узаемадачынненняў Масковіі і Рэчы Паспалітай: трэба наступаць, не марнуючы часу на чаканне, і тым самым трымаць Русь у страху. Разам з гэтым, прыгадваючы ваенныя падзеі апошніх гадоў, палкоўнік задаецца балючым пытаннем, ці тым шляхам ідуць братнія народы да згоды.

З дзейнасцю лісоўчыкаў будзе звязаны лёс стрыечных братоў Лісаў — Марціна, Аляксандра (Олькі), Яна. Прыгодніцкая лінія рамана заснаваная на заданні героям адвесці ў Маскву ліст каменданту Крамля Аляксандру Гансеўскаму. Письменнік паведамляе, што браты паходзілі «з крэсаў усходніх», добра ведалі рускую мову, самі мовілі па-беларуску, вылучаліся сярод іншых незвычайнай фізічнай сілай, што перадавалася ад прашчураў. Легендарны продак Якса Ліс, удзельнік Грунвальдскай бітвы, пакінуў нашчадкам роду меч такі цяжкі, што толькі Марцін мог «крыж ім махнуць». У дадзеным выпадку чытаецца алузія на вобраз літвіна Лонгіна Падбіпенты з рамана Г. Сянкевіча «Агнём і мячом», продак якога (таксама ўдзельнік бітвы на Грунвальдскім полі) пакінуў нашчадкам свой легендарны меч. Неаднаразова выпадае братам даказваць сваю сілу ў розных ваенных сутычках ці падчас звычайных для жаўнераў выпрабаванняў-двубояў.

Рамантычная лінія рамана спалучаецца з прыгодніцкай: Марцін і Ольга выратаўваюць ад помсты дружыннікаў Пажарскага спачуваючага палякам баярына Парфірыя Азорына і сустракаюць у гаспадарскім доме фрэйліну царыцы Марыны Мнішак Крысціну Чаплінскую і дачку баярына Азорына Насцю, якія ў будучым стануць спадарожніцамі жыцця герояў.

Неўзабаве лёс Марціна Ліса зменіцца да горшага: ён разам з Крысцінай будзе высланы ў Пермскі край у Макар'еўскі кляштар, дзе знаходзіліся казематы для «ворагаў цара, грэчаскай веры і Русі». Зняволеныя ў падземнай турме былі асуджаны на павольную смерць ад голаду, аднак са знешняй дапамогай Марцін здолеў вызваліцца сам і выратаваць каханую дзяўчыну. Разнастайнымі будуць далейшыя прыгоды юнака: ён стане сотнікам атрада лісоўчыкаў, у якім побач з палякамі і літвінамі будуць змагацца французскі капітан, англійскі марак і іншыя замежныя наёмнікі, вызваленныя з казематаў Пячэрскага скіта і Абдорскага астрога. Такім чынам, письменнік паказаў лісоўчыкаў не толькі як дасканалых ваяроў-дабрахвотнікаў, але і як вызваліцелей прадстаўнікоў іншых народаў ад расійскага дэспатызму. Неўзабаве змяняцца палітычныя абставіны: гетман Хадкевіч зразумее, што без дапамогі не здолее больш утрымліваць маскоўскі Крэмль, задача лісоўчыкаў — кантраляваць памежныя тэрыторыі, прадухіляючы любыя памкненні маскавітаў развязаць чарговыя ваенныя дзеянні. У выніку шэсць харугвей Лісоўскага будуць рабіць рэйды ад Белага мора да Волгі і Урала: «<...> *hetman Lisowski sława chce okryć nieudaną wojnę Rzeczpospolitej o tron carów*» («<...> гетман Лісоўскі хацеў пакрыць славай няўдалую вайну Рэчы Паспалітай за царскі трон») [2, с. 181—182].

Паступова ў творы ўзнікае тэма барацьбы карэннага насельніцтва за незалежнасць Сібіры. Марцін Ліс з паплечнікамі дасягнуў заходніх тэрыторый сібірскай тайгі, дзе мясцовыя плямёны (вагэлы, самаеды, асцякі і інш.), карыстаючыся бязладдзем, вырашаюць змагацца за самастойнасць роднага краю.

У апісаннях расліннага і жывёльнага свету Поўначы і Сібіры Ф. А. Асяндоўскі выступае як глыбока дасведчаны натураліст, письменнік некаторы час жыў на Далёкім Усходзе, што тлумачыць кампетэнтнасць аўтара па многіх пытаннях арганізацыі быту і асаблівасцяў жыцця ў суровых паўночных умовах. Напрыклад, аўтар паведамляе, што лісоўчыкі, якім давялося зімаваць у палярным краі, адчувалі недахоп сонца, хварэлі на скарбут, памерлых закапвалі ў снег, дзе яны становіліся здабычай ваўкоў.

Некаторы час Марцін Ліс узначальвае барацьбу мясцовых народнасцей за незалежнасць, герой не ведаў, што Лісоўскі пакінуў Русь пасля здрады паплечніка і сябра Рыськевіча, які перайшоў да Пажарскага пад уплывам жонкі-маскавіцянкі. Расійскі трон заняў цар Міхаіл Раманаў, ваявода Табольскі Траекураў спрабуе спыніць наступ «ордаў паганскіх». Падчас аднаго з баёў сотнік паранены атрутнай стралой, такім чынам, яго харугвь, якую склалі палякі, данскія казакі і чужаземцы, на пяць гадоў застанецца ў далёкай Сібіры, бо вяртацца на радзіму праз ахопленую нянавісцю да палякаў Русь немагчыма.

Па просьбе свайго выратавальніка Міхаіла Строганова (з Верхатур'я), які запрасіў Ліса і яго атрад да сябе на службу з умовай адпусціць з дакументамі праз пяць гадоў, Марцін ваюе

з качэўнікамі Поўначы, здабываючы ў іх звесткі пра каштоўныя металы і карысныя выкапні: *“Stał się postrachem od Lodowatego oceanu do piaszczystych iach Kaspijskiego morza. Imię jego znali pogańcy i na sam odgłos jego drżeli”* («Наводзіў жах ад Ледавітага акіяна да пячаных узбярэжжаў Каспійскага мора. Яго імя ведалі паганцы і дрыжалі ад аднаго яго гука») [2, с. 208]. Толькі ў 1619 годзе пасля заключэння Дэўлінскага перамір'я герой здолеў вярнуцца на радзіму ў Віцебск.

На гэтым прыгоды шляхціча не заканчваюцца. Лісу дзевядзецца браць удзел у вайне 1620 года супраць турэцкай навалы. Аднак герой больш не далучаецца да харугвей лісоўчыкаў, бо гэта ўжо не было тое даўняе «рыцарскае брацтва», яго змянілі дабрахвотнікі, больш схільныя да гвалту, чым да авантур. Апісанне Хоцімскай бітвы стала апошнім з ліку тагачасных стратэгічна важных баталій і адлюстраваннем яшчэ адной перамогі ў гісторыі польскай зброі. Пісьменнік заўважыў, што з часоў Грунвальда не было больш слаўнай вайны, чым Хоцімская вайна 1621 года, наступнай стане бітва пад Венай 1683 года, калі будзе атрымана канчатковая перамога над Асманскай імперыяй.

Заканчвае твор эпізод вяселля Марціна Ліса з Крысцінай Чаплінскай. Дзяўчына была дачкой старасты Равы Мазавецкай, такім чынам, у шлюбе маладых бачыцца сімвалічнае злучэнне Літвы і Польшчы на светлую будучыню.

Заклучэнне. Шматуроўневы літаратуразнаўчы аналіз рамана Ф. А. Асяндоеўскага *“Lisowczyca”* дазваляе ўдакладніць некаторыя асаблівасці творчага метаду пісьменніка. Па-першае, спецыфіка адлюстравання падзей у творы заключана ў здольнасці аўтара сканцэнтравана ўвагу на героях, пры гэтым не вылучаючы іх з гістарычных рэалій часу. Ф. А. Асяндоеўскі стварае прыгодніцкую прозу, аднак не адыходзіць ад факталогіі (у творы сустракаюцца аўтарскія спасылкі на першакрыніцы, арыгіналы дакументаў, гучаць рэкамендацыі чытачу, да якіх тэкстаў звярнуцца пры жаданні больш грунтоўнага азнаямлення з падзеямі). Дастаткова часта ў мастацкі тэкст уводзяцца лацінізмы (або вядомыя лацінскія выслоўі), што адпавядае стылю ўзноўленай эпохі.

Па-другое, пры стварэнні сюжэта аўтар дэманструе майстэрства аздобіць гістарычныя рэаліі элементамі белетрыстыкі, што працуе на стабільнае ўтрыманне чытацкай увагі. Прыгодніцкая лінія ў рамана мае на мэце сцвердзіць лепшыя рысы героя, нават ідэалізаваць яго.

Па-трэцяе, як і іншым празаічным творам Ф. А. Асяндоеўскага, рамана *“Lisowczyca”* ўласцівы выразны этнаграфічны каларыт (апісанні тагачаснага адзення, зброі, ежы і напояў, асаблівасцей быту, традыцый, вераванняў і звычаяў розных народнасцей), што павялічвае інфармацыйны складнік твора. Адзначым яшчэ адну пісьменніцкую здольнасць — стварэнне надзвычай яркіх, запамінальных прыродаапісальніцкіх фрагментаў мастацкага тэксту.

Такім чынам, раман Ф. А. Асяндоеўскага *“Lisowczyca”* ўяўляе сабой гісторыка-прыгодніцкі твор, ідэйнае гучанне якога заснавана на асэнсаванні лёсу чалавека ў віхуры гісторыі, а таксама на сцвярджанні веры ў вечныя каштоўнасці чалавецтва.

Спіс цытаваных крыніц

1. Еўмянькоў, В. І. Навіны «краёвыя» і замежныя ў польскамоўных выданнях другой паловы XVI — першай чвэрці XVII ст. «Меркурый ардынарыіны» (спроба апісання і верыфікацыі гістарычных крыніц) / В. І. Еўмянькоў. — Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2016. — 184 с.
2. *Ossendowski, F. A. Lisowczyca. Powieść historyczna* / F. A. Ossendowski. — Wydawnictwo Polskie R. Wegnera, Poznań, 1929. — 277 с.
3. *Мілач, С. В. Ці трэба воўк на неба: вобраз ваўка ў фразеалогіі беларускай і нямецкай моў* / С. В. Мілач // Весн. БДУ. Сер. 4. — 2007. — № 3. — С. 40—45.

Паступіў у рэдакцыю 05.09.2019